בדרך לתבור

ישראל אלירז: *תבור*; הוצאת הקיבוץ המאוחד, סידרת ריתמוס לשירה 1999, 77 עמ'

בקצהו הדרומי של הגליל התחתון מתנשא לגובה 588 מ' מעל פני הים, הר התבור; בימי דבורה נאספו שם השבטים למלחמתם בכנענים. ישראל אלירז נאסף אף הוא אל ההר, יוצר בשפתו הייחודית תבליט מלים יפהפה של ההר וסביבותיו.

הספר, שהוגש ככתב יד בעילום שם, קיבל מידי אריאל הירשפלד ודוד וינפלד את הפרס הראשון ב"מפעלות ירושלים לספרות יפה".

שמונה פרקים לספר: ההר, האבן, הכפר, הקדוש, האלון, המנורה, הבית, היציאה. שמונה פרקים שהם למעשה ארבעה: ההר והאבן הכפר והקדוש וכו'.

מתוך "ההר", שיר 4: "מן הגובה הזה/ אפשר לתרגל/ כיוונים - לשבת בצל העצים הבהירים - להביט במרוצי השמש/ על המצוק - (יש כאן ברק אבן/ שלא מצאתי מקורו). - המדרון השרירי/ מותח יריעותיו/ עד גבול האפשר. - ער, סבוך, קשקשי, לא קריא - ההר טרם נפתח/ אל המוסיקה. - בחצות יכבה ההר המפוחם/ ובתוך אלכוהול החום/ נראה את הלילה".

יריעות ההר נמתחות עד גבול האפשר, תחת יריעות השמים שמותח אלוהים על פני האדמה בתקופות בהן היה חזון נפרץ. מטאפורות מתקופת הנביאים משתלבות בשפה המודרנית. "אלכוהול החום" מתאדה מתוך כרמי הגפן הגליליים המקיפים את התבור, המשורר, חושיו מחודדים והוא רושם. שיר 5: "ראשו בשמים/ הוא עומד בין המון/ סדקי אויר, מתמרן העלמויות. - דבורים עושות בו דבש/ מכל עניין. האש - מקופלת בפרחים, באבק, בבטנת העפעף./ יתושים מחזירים לי את/ עורי להתגרד. - אני עומד באמצע ערמה/ של דברים בוערים - ער לרעידה/ הלא פוסקת בין/ ההר. - (הנגלה/ הלא נראה) לבין - מכונות חקלאיות נטושות/ ואביזרי שדות מחלידים".

הר התבור הינו הורסט, גוש שהורם עקב לחצים תת קרקעיים, מלווה רעידת אדמה וקילוחי בזלת. טרטורן של "המכונות החקלאיות הנטושות" נדם. רעידות האדמה שאירעו לפני מליארדים של שנים עם היווצרו של ההר חדלו אף הן. המשורר עדיין חש בזעזועי האדמה האימתניים והעדינים כאחד, רגישותו המיוחדת מאפשרת לו להבחין בתנועות, עד כדי "סדקי אויר".

מתוך "הכפר", שיר 4: "כמו בכל מקום אחר בעולם - רצים הילדים

אחרי/ (פחית מעוכה) עם - אף מדמם כמו אחרי גילוח ראשון. - מה שמרים אותם באויר,/הקולות. - נקיים מכל תכונה/ אני תופס אותם/ בלשונם. - שפירית עוברת, הם/ ניתלים על שביב גופה. - "הוא יבוא יום/ לאחר בואו" - אומר/ מי".

אמנם זו איננה שירה 5-7-5 נוסח ההייקו היפני המוקדם, אבל זו בהחלט שירה שאם שוכחים אותה בחוץ, בלילה היא תופסת לחות. הילדים נתלים על שביב גופה של שפירית, אלירז לא מחמיץ את ההזדמנות ונתלה אף הוא, מביט על העולם כנזיר הזן הבודהיסטי המתורגל כל-כך בנשימותיו.

מתוך "האלון", שיר 3: "אני לא הופך/ ממש אני - אלא בנוכחותו/ של עץ" - מה אני מחפש? סימן. - מהו סימן? שריר./ זינוק. נשימה. - העץ נשאר כל היום (כמו אדון)/ באמצע בדולח היום - עד שאני לא יכול עוד/ לשאת כל כך הרבה/ עץ בעץ. - בא רוח פרא אל זרע/ האלון ואומר:/ לך אחרי! - קם הזרע והולך אחריו".

"אני לא הופך/ ממש אני - אלא בנוכחותו/ של עץ..." האם זוהי השתוקקות להתגלות נוסח הישיבה של השקיה מוני (לפני שהפך לבודהה) שנמשכה 49 ימים תחת עץ הבודהי?

ומה בדבר הזרע ההולך אחרי האלון? אריסטו טען כי הטבע הוא לא כוח והתנועות הטבעיות בעולם, הסדר הקוסמי, אינם נגרמים על-ידי כוחות. הוא כינה את סופם של תהליכים טבעיים "הסיבות התכליתיות" וטען כי אין הן פועלות על התהליך. כמשל הביא את "האלון והבלוט", האלון שהוא סוף התהליך לא פועל על הבלוט משום שהאלון עדיין אינו קיים. טבעו של הטבע לפי אלירז שונה ממחשבת אריסטו; לפי אלירז מתקיים דיאלוג פנימי בין הזרע לאלון, דיאלוג שרק מי שבילה מספיק זמן בין האלונים שעל התבור יכול לשמוע.

כביש 65 הוא הכביש המוביל אל התבור, אפשר להגיע ברכב או באופניים, לעלות בעיקולי הכביש אל ההר ולנסות להתחקות אחר דרכו המופלאה של ישראל אלירז אל התבור. ■

"הפרחת בועות סבון"

רונית ליברמנש: *נערת גומי* לעוסה; הוצאת גוונים 1999, 75 עמ'

ספר שיריה השלם הראשון של רונית ליברמנש. כמה מבין השירים פורסמו לא מכבר בקונטרס "הנה", סדרה בעריכתו של נתן זך.

מתוך" לוליינית שתויה": "נערת גומי לעוסה קשה/ כמו צמיג ישן מפרידה לאטה/ איברים נוקשים, צפודים. לוליין/ עתיק כריש זירות מובס/ נושף בקשית/ שקופה בורא בועות סבון/ שמחות/ פריכות של/ כמעט אהבה."

מצבה של נערת הגומי איננו טוב יותר מזה של השיר בו היא נלעסת. כריש זירות מובס? יבגני אבזהאוז ממקימי "אלף", קבוצת ציירים יהודים מלנינגרד, שעסקו באמנות לא רשמית בתקופת ברז'נייב, הציג בתערוכה שנקראה "הבל הבלים הכל הבל..." דיוקן עצמי בו נראה האמן עצמו כשבועות סבון נפלטות מפיו דרך קשית. בדרך של אירוניה עצמית רמז הבזהאוז, כי יצירתו של אמן אף היא אינה אלא הבל הבלים, "הפרחת בועות סבון". יתכן כי שיר זה, שעל שמו קרוי ספר שיריה של רונית ליברמנש, אף הוא מעין דיוקן עצמי. אלא שהצגת שלושת ה"הופעות" של המשוררת - נערת גומי, לוליין עתיק, כריש זירות, ב"גלגול אחד" - מפחיתה מעוצמתם וממילא גם מזו של השיר.

בשיר "התחנה המרכזית הישנה", מתוארת התחנה כמו תוך כדי אטימת הנחיריים: "התורים הפעורים ברציפים/ הנטושים שומרים לה/ אמונים זועקים שירי דיכאון/ מזרחיים, פירות נרקבים חולצות ליקרה/ ניאוניות ומכנסי דפוק אותי מהשטחים ברחובות/ יסוד המעלה, ראש פינה, החלוץ, צועדים/ חמישה אפריקאים הדורי קומה בטישרטס יד/ שניה עוקפים פועלים רומנים מזוגגים שפוכים/ על גולדסטרים ריקים בסימטאות/ הריקות מהבהבות מציצות התמיד מכון/ טרופיקנה מועדון בריאות/ הוואי חבורות גברים חמוצי/ מבט מהרים עכשיו לקנות דור/ שלישי לחלוצות." סטריאוטיפים ושירה יוצרים הכלאה שגם בתור רעיון פוסטאוקסימורוני

נראית מעוותת. יחסי המשיכה-דחיה של המשוררת כלפי התחנה המרכזית, גורמים יחס דומה כלפי השיר.

השירים גדושי רשימות עצמים, ונדמה כאילו הם קוברים תחתיהם את השירה: "אבזמי-כסף נוצצים, מתמקחת, אוגרת בלהיטות/ דוקאית עגילי פח זולים, מעילי עור..." - אפשר לומר מרוב עצמים לא רואים את השיר: "...שמלת קולר עם פַּיטים/ ורודים עורף/ עצבני תלוי על צעיף צמר/ חורפי מטריה גברית שחורה, קרועה..." - פטישיזם פואטי. בשיר "טיוטת נסח" הצליח השיר להשתלט על הנטיה לרשימות אורכות, חסרות נשימה וזאת תוך כניעה להן; מתוך "טיוטת נסח": "השימוש בדירה:/ מגורים. תאיור: גג, אחד/ וחצי חדרים. שטח רשום/ בטאבו: 38.7 מטרים רבועים. דיירים:/שני יונקים בוגרים, אחד/ ילד עם זנב. להלן/ נסח טאבו מספר 16157/80/ שטח הדירה בפועל: 65 מ"ר. שנת/ רכישה: 1980/ עלות מלוי הטפסים: מגדם. עלה/ עילית וזיבורית..."

"סנטר פארק", שיר שכמו לקוח משדה השיפון של התפסן, ועם זאת מאוד מקומי, תל אביבי: "שישי בערב. ארבעה נערים/ עם ריח של כרטיסיות/ קו שש-עשרה משומשות עושים/ שמח במקדונלד'ס, סנטר דיזנגוף-פארק. ריאת/ הבטון השמנמנה מסננת קילוחי אויר/ קלושים הנערים מתיזים/ זיעה, מסמנים כניסה, הופכים כיסים/ ריקים, צוחקים. עופו מכאן נובחת עליהם אחראית/ המשמרת, מנערת מרפק מחודד מעוה/ שפתי שעוה. מתיישבים, יונקים/ אינפוזיית ליל שבת שמנונית נפרדים מקשת הניאון/ הצהובה עולים למגדל סופרים כוכבים/ חשמליים יורדים ברגל שני/ מפלסים בועטים בשקי האיגרוף/ הגמדיים לקינוח מנגבים ארבעה/ חלונות ראוה". לאחר שספרו כוכבים חשמליים נראה הקינוח מיותר. עם זאת השפה התיאורית